

קראו את קטע המידע שלפניכם, וענו על השאלות שאחריו.

מוציאים לחם מן הארץ

האם אתם יכולים לדמיין לעצמכם ארוחת ערב ללא פרוסת לחם? הפסקת עשר ללא כריך? מנת פלאפל ללא פיתה? קשה לדמיין עולם בלי לחם. הלחם הוא מוצר בסיסי המשמש מרכיב חשוב בתזונתו של האדם. יש בו חומרים חיוניים לגוף, כגון פחמימות, ויטמינים, מינרלים וקלבוניום. חומרים אלה עוזרים לבנות את גוף האדם ולקיים אותו.

5 איך התחיל האדם לייצר לחם?

כבר בתקופה קדומה מאוד גילה האדם שהוא יכול להשתמש בסוגי דגן¹, כגון חיטה ושעורה, למאכל ולהכנת קמח. הוא אסף זרעים של חיטה ושל שעורה משדות הבר, זרע אותם מסביב למקום מושבו וגידל אותם. כך הצליח האדם להרבות את גידולי הדגן באופן מלאכותי.

עם הזמן למד האדם להכין לחם מגידולי הדגן. לאחר שקצר את גרגרי החיטה והשעורה, הוא ייבש אותם בשמש. את הגרגירים המיובשים טחן באמצעות שתי אבנים ויצר קמח. את הקמח הוא ערבב במים והכין ממנו בצק. לאחר מכן לש את הבצק, אפה אותו, וכך יצר את הלחם הראשון. הלחם הראשון היה שטוח ודק. המצרים הקדמונים היו הראשונים שהוסיפו לבצק שמרים. בזכות השמרים הם הצליחו להתפיח את הבצק ולהכין ממנו לחם רך ואוורירי, השונה מן הלחם שהיה מוכר עד אז.

15 איך מייצרים לחם היום?

כיום רוב האנשים אינם מייצרים בעצמם את הלחם שהם אוכלים, אלא קונים לחם המיוצר במאפיות תעשייתיות גדולות. הקמח מגיע מטחנת הקמח אל המאפייה, שם מוסיפים לו מים, שמן, תבלינים ושמרים, ומכונת הבצק מערבבת את החומרים. כשהבצק מוכן הוא יוצא מן המכונה חתוך לגושים קטנים ואחידים. גושים אלה מתחילים לנוע על מסילה באטיות לכיוון תנור אפייה גדול מאוד. כך נכנסים גושי בצק חיוורים מצד אחד של התנור, ומצדו האחר יוצאות כיכרות לחם חומות וריחניות. לאחר שכיכרות הלחם מתקררות, חלק מהן מגיעות לשתי מכונות נוספות: האחת פורסת אותן והאחרת עוטפת אותן. בסוף תהליך ייצור הלחם כל כיכרות הלחם מוכנסות לארגזים. הארגזים מועמסים על משאיות, והן מובילות אותם לחנויות.

¹ דגן – שם כללי לצמחים שהגרגירים שלהם משמשים מזון לבני אדם, כגון חיטה, שעורה, אורז, תירס.
Heb_langH_5_Havant_Meydai_2016_T

כמעט לכל ארץ או לכל אזור בעולם יש לחם המיוחד להם. כיצד התפתחו סוגי לחם שונים? התשובה לכך קשורה למאפיינים המיוחדים של כל ארץ או אזור: האקלים (טמפרטורה וכמות גשם) וכן מבנה השטח, למשל מישורי או הררי. מאפיינים אלה משפיעים על סוג הדגן הצומח באותו אזור. יש אזורים שהגידול העיקרי בהם הוא חיטה, שעורה או שיבולת שועל, ויש אזורים שהגידול העיקרי בהם הוא דגן מסוג אחר, כגון אורז, תירס או טף. סוג הדגן משפיע על סוג הלחם המיוצר ממנו.

טף

הטף הוא הדגן הקטן בעולם. אזור גידולו העיקרי הוא אתיופיה שביבשת אפריקה. הוא גדל בחורף וזקוק לגשם רב ולאדמה רְוּיָה כדי לצמוח. את הטף טוחנים לקמח ומן הקמח מכינים אֵינְג'רָה, שהיא סוג הלחם המוכר והנפוץ ביותר באתיופיה. האֵינְג'רָה היא מעין פיתה רכה ולחה הנאפית במחבת וטעמה חמצמצ. היא אינה רק לחם, משתמשים בה גם כצלחת מניחים עליה את המזון, ובזמן הארוחה אוכלים גם אותה.

הודו, שהיא אחת המדינות הגדולות בעולם, היא דוגמה למדינה שבה יש קשר בין לחם לאקלים. צפון הודו הוא אזור מישורי בחלקו, חם שם רוב השנה אך יש בו גם תקופה קרה, ולכן הוא מתאים לגידול חיטה. זו הסיבה שבדרך כלל אוכלים בצפון הודו לחם העשוי חיטה. לעומת זאת בדרום הודו המצב שונה. אמנם גם אזור זה מישורי, אך חם שם במשך כל השנה, ולכן אינו מתאים לגידול חיטה. סוג הדגן העיקרי בדרום הודו הוא אורז. את גרגרי האורז טוחנים לקמח, וממנו אופים סוגי לחם שונים.

45

סוג הלחם קשור לא רק לתנאי האקלים אלא גם לכלים העומדים לרשות האדם בכל אזור. למשל לשבטי נְוּודים החיים במדבר אין תנורי אפייה, ולכן הם אופים פיתות ישירות על גחלי המדורה או על פְּלִי ברזל עגול הדומה למחבת הפוכה. הפיתה מוּפָּרֶת בישראל ובארצות רבות במזרח התיכון ויש לה מגוון צורות וטעמים.

אפיית פיתות על פְּלִי ברזל עגול

הלחם כסמל

50 בשל חשיבותו הרבה בתזונה היום-יומית זכה הלחם להיות סמל למשהו בסיסי וחיוני שאי-אפשר בלעדיו. בשפה העברית המילה "לחם" מופיעה בפתגמים ובביטויים רבים. בתורה נאמר לאדם: "בְּזַעַת אֶפְיָךְ תֹּאכַל לֶחֶם..." (בראשית ג, יט). כלומר על האדם להתאמץ מאוד כדי להתפרנס ולהרוויח את לחמו. אם אומרים על מישהו "נִשְׁבֵּר מִטָּה לְחֶמוֹ", פירוש הדבר שנפגעה פרנסתו ושהוא נשאר חסר-כול. לפי הפתגם "לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם" (דברים ח, ג), לא די לו לאדם במזון, בכסף וברכוש כדי להיות מאושר, אלא הוא זקוק גם לדברים אחרים, כגון תרבות ואמנות, כדי להעשיר את עולמו.

לא לחינם העניקו חז"ל (חכמינו זיכרונם לברכה) יחס מיוחד ללחם והקדישו לו ברכה מיוחדת: "הַמּוֹצֵיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ". ברכה זו נאמרת לפני סעודה שבה אוכלים לחם.

מעובד לפי מוציאים לחם מן הארץ (1995). גיינו, יריב. גלילאו צעיר, גיליון 17 ולפי תעשיית לחם טרי וטעים (תשע"א).

ייטיב, בוסירה. עיניים, גיליון 123.

© כל הזכויות שמורות למחבר ולגלילאו צעיר.

© כל הזכויות שמורות למחבר ולעיניים.

תצלום: Ran Zisovitch/shutterstock.com

Heb_langH_5_Havant_Meydai_2016_T

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

השאלות

1. מדוע הלחם חשוב לתזונתו של האדם לפי הקטע?

2. האדם הצליח לגדל חיטה ושעורה בכוחות עצמו.

מדוע היה זה הישג חשוב?

- 1 כי כך היה לאדם קל יותר לטחון את הגרגירים.
- 2 כי כך הצליח האדם להכין לחם בריא יותר.
- 3 כי כך הגדיל האדם את כמות הדגן למאכל.
- 4 כי כך פיתח האדם זרעי דגן מיוחדים.

3. המצרים הקדמונים היו הראשונים שהוסיפו שמרים לבצק של הלחם.

איזה שינוי חל בלחם בעקבות הוספת השמרים?

4. בקטע מתואר תהליך ייצור הלחם בתקופה קדומה ובימינו.

כתבו שני שינויים שחלו בתהליך ייצור הלחם מן התקופה הקדומה ועד ימינו.

1. בתקופה הקדומה _____ ,
לעומת זאת בימינו _____ .
2. בתקופה הקדומה _____ ,
לעומת זאת בימינו _____ .

5. א. בטבלה שלפניכם דוגמאות של לחם האופייני למדינות שונות.

השלימו את השורה האחרונה בטבלה לפי הקטע שהכתרת שלו היא טף.

המדינה	שם הלחם	סוג הדגן	הכלי שבו מכינים את הלחם
תימן	סָלוֹף	חיטה	טבון – תנור העשוי חמר ובנוי מחוץ לבית.
מקסיקו	טוֹרְטִיָּה	תירס	מחבת
צרפת	בָּגֵט	חיטה	תנור
רוסיה	לחם רוסי	שיפון, שעורה או שיבולת שועל	תנור
איטליה	פּוֹקֶצ'ה	חיטה	תנור
		טף	

ב. השלימו את המשפטים שלפניכם לפי הטבלה שלמעלה.

1. במדינה _____ אופים לחם מכמה סוגים של דגן.

2. במקסיקו אופים לחם מ _____.

3. ב _____ אופים לחם בטבון, לעומת זאת ב _____

מכינים לחם במחבת.

6. מהי המטרה העיקרית של הקטע שהכתרת שלו היא טף?

1 לתאר את האקלים באתיופיה.

2 להסביר איך מגדלים טף.

3 לפרש את משמעות השם אינג'רה.

4 להוסיף מידע על אחד מסוגי הדגן.

7. לפי הקטע, מדוע שבטי נְוּדִים החיים במדבר אופים פיתות על גחלי המדורה?

8. השלימו את החסר בתרשים שלפניכם לפי הקטע לחם במקומות שונים בעולם.

המאפיינים של האזור
(אקלים ומבנה שטח)

משפיעים על

משפיע על

9. בקטע הלחם כסמל מופיעים ביטויים המתאימים למקרים שונים בחיים.

לפניכם שני מקרים. העתיקו מן הקטע הלחם כסמל את הביטוי המתאים לכל מקרה.

1. המפעל שבו עבד יואב נסגר, והוא פוטר מעבודתו.

הביטוי המתאים: _____

2. רותי עובדת קשה מאוד כדי לפרנס את משפחתה.

הביטוי המתאים: _____

10. לפניכם משפט שהושמט מן הקטע על הלחם :

"בתנור האפייה גדול הממדים נאפות באותו זמן אלפי כיכרות לחם."

בקטע מוציאים לחם מן הארץ יש ארבע כותרות משנה.

לאיזו כותרת משנה בקטע שייך המשפט שהושמט?

איך התחיל האדם לייצר לחם? (שורות 5–14) ₁

איך מייצרים לחם היום? (שורות 15–24) ₂

לחם במקומות שונים בעולם (שורות 25–48) ₃

הלחם כסמל (שורות 49–58) ₄

11. בשורות 53–54 כתוב: "... פירוש הדבר שנפגעה פרנסתו..."

את המילה **פרנסתו** נחפש במילון בערך –

פְּרִנְסָה ₁

פְּרִנְסוֹ ₂

פְּרִנְסָת ₃

פְּרִנְסָתוֹ ₄

12. בקטע שלפניכם מודגשות מילים.

צפון הודו הוא אזור מישורי בחלקו, חם שם רוב השנה אך יש בו גם תקופה קרה, ולכן הוא מתאים לגידול חיטה. זו הסיבה שבדרך כלל אוכלים בצפון הודו לחם העשוי חיטה. לעומת זאת בדרום הודו המצב שונה." (שורות 34–39)

איזו מילה אפשר לכתוב במקום כל מילה מודגשת כך שמשמעות המשפט לא תשתנה?

1. במקום **אך** אפשר לכתוב –

לדוגמה	גם	אולם	אם
(1)	(2)	(3)	(4)

2. במקום **לכן** אפשר לכתוב –

משום כך	אכן	למשל	אבל
(1)	(2)	(3)	(4)

13. כתבו את המשפטים שלפניכם בלשון רבים.

האדם הבין שהוא יכול להשתמש בדגנים למאכל. הוא אסף זרעים של הדגנים הגדלים בשדות הבר וזרע אותם בשדות שלו.

בני האדם

14. כתבו בשתי מילים את המילה המודגשת בכל משפט.

דוגמה:
האדם זקוק לתרבות ולאמנות כדי להעשיר את עולמו.
עולמו – העשיר

1. הפיתה שונה בצורתה מהלחם.

צורתה – _____

2. יש בעלי חיים שמחפשים את מזונם בלילה.

מזונם – _____

15. בשורות 21–22 כתוב – "... חלק מהן מגיעות לשתי מכוונות נוספות: האחת פורסת אותן

והאחרת עוטפת אותן."

מה מציינות הנקודתיים במשפט זה?

- 1 הדגשה
- 2 פירוט
- 3 ציטוט
- 4 דיבור ישיר

הנחיות להערכה	סוג הפריט	מספר הפריט
קטע מידע – מוציאים לחם מן הארץ		
<p>תשובה מלאה = תשובה העוסקת בכך שבלחם יש חומרים חשובים לאדם, העוזרים לו לבנות את גופו ולקיים אותו, או תשובה שמפורטים בה כל החומרים שבלחם (גם אם לא כתוב שהם חשובים), לדוגמה:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>כי הוא מכיל חומרים חיוניים לכל.</i> - <i>כי יש בו פחמימות, ויטמינים, מינרלים וחלבונים.</i> <p>תשובה שגויה = כל תשובה אחרת, לדוגמה:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>כי יש בו פחמימות.</i> (לא מפורטים כל החומרים שבלחם.) - <i>קשה לדמיין אולם בלי לחם.</i> 	<p>פתוח</p> <p>הבנת המשמעות הגלויה</p>	1
<p>תשובה מלאה = התשובה הנכונה: (3) כי כך הגדיל האדם את כמות הדגן למאכל.</p> <p>תשובה שגויה = כל תשובה אחרת</p>	<p>ר"ב</p> <p>הבנת המשמעות המשתמעת</p>	2
<p>תשובה מלאה = תשובה העוסקת בכך שהלחם תפח בעקבות הוספת השמרים, לדוגמה:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>הלחם תפח.</i> - <i>השמרים גרמו לחם להיות רק ואוורי.</i> - <i>הוא כבר לא היה חם ודק.</i> <p>תשובה שגויה = כל תשובה אחרת, לדוגמה:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>הלחם היה טעים יותר.</i> - <i>הלחם נהיה בריא יותר.</i> 	<p>פתוח</p> <p>הבנת המשמעות הגלויה</p>	3

הנחיות להערכה	סוג הפריט	מספר הפריט
<p>תשובה מלאה = תשובה שיש בה שני שינויים שחלו בתהליך ייצור הלחם מן התקופה הקדומה ועד ימינו, לדוגמה:</p> <ul style="list-style-type: none"> - טחינת קמח בין אבנים לעומת טחינת קמח בטחנת קמח; - אפיית לחם בבית לעומת אפיית לחם במאפיות; - פריסת לחם ביד לעומת פריסת לחם במכונה; - לישה ביד לעומת לישה במכונה; - הוספת מים לקמח לעומת הוספת מים, שמן, תבלינים ושמרים לקמח; - תהליך ידני לעומת תהליך ממוכן. <p>הערות:</p> <ul style="list-style-type: none"> - תתקבל גם תשובה שיש בה השוואה בין הכנת לחם לקניית לחם. - אם ההשוואה באחד השינויים אינה מאותו תחום, השינוי ייחשב שגוי, לדוגמה: <p>- <i>בתקופה הקדומה האדם טחן קמח בין אבנים, לצואת זאת בימינו אופיס לחם במאפיות.</i> (ההשוואה אינה מאותו תחום – טחינה לעומת אפייה.)</p> <p>תשובה חלקית = תשובה שיש בה רק שינוי אחד.</p> <p>תשובה שגויה = כל תשובה אחרת, לדוגמה:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>פצט היה קשה והיום קל.</i> 		4

הנחיות להערכה	סוג הפריט	מספר הפריט								
<p>א. תשובה מלאה = השלמת השורה האחרונה בטבלה (שלוש השלמות נכונות) כפי שמפורט להלן:</p> <table border="1" data-bbox="302 415 951 590"> <thead> <tr> <th>המדינה</th> <th>שם הלחם</th> <th>סוג הדגן</th> <th>הכלי שבו מכינים את הלחם</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>את'יופיה</td> <td>אין'ג'רה</td> <td>טף</td> <td>מחבת</td> </tr> </tbody> </table> <p>הערה: השלמה שיש בה מידע עודף שגוי תיחשב השלמה שגויה, לדוגמה: - מחבת וטצמה חמצה. (בעמודה הכלי שבו מכינים את הלחם)</p> <p>תשובה חלקית = שתי השלמות נכונות בטבלה תשובה שגויה = השלמה נכונה אחת או כל תשובה אחרת</p>	המדינה	שם הלחם	סוג הדגן	הכלי שבו מכינים את הלחם	את'יופיה	אין'ג'רה	טף	מחבת	<p>פתוח הבנת המשמעות הגלויה</p>	<p>5</p>
המדינה	שם הלחם	סוג הדגן	הכלי שבו מכינים את הלחם							
את'יופיה	אין'ג'רה	טף	מחבת							
<p>ב. תשובה מלאה = תשובה שכתובות בה ארבע התשובות הנכונות:</p> <ol style="list-style-type: none"> רוסיה תירס תימן; מקסיקו או אתיופיה. <p>תשובה חלקית = תשובה שכתובות בה רק שלוש תשובות נכונות. = תשובה שכתובות בה שתי תשובות נכונות או תשובה אחת נכונה. תשובה שגויה = כל תשובה אחרת</p>	<p>פתוח הבנת המשמעות הגלויה</p>									
<p>תשובה מלאה = התשובה הנכונה: (4) להוסיף מידע על אחד מסוגי הדגן. תשובה שגויה = כל תשובה אחרת</p>	<p>פתוח בחינה והערכה של רכיבים</p>	<p>6</p>								
<p>תשובה מלאה = תשובה העוסקת בכך שלנוודים אין תנורים, לדוגמה: - כי אין להם תנורי אפיה. תשובה שגויה = כל תשובה אחרת, לדוגמה: - הם אופים פיתות על מחלי האדורה מכיוון שאין להם כליס הצומדים לרשותם. - כי אין להם חמץ.</p>	<p>ר"ב הבנת המשמעות הגלויה</p>	<p>7</p>								

הנחיות להערכה	סוג הפריט	מספר הפריט
<p>תשובה מלאה = השלמת החסר בתרשים (שתי השלמות נכונות) כפי שמפורט להלן:</p> <div style="text-align: center;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 0 auto;">סוג הדגן או דגן או דגנים</div> <p style="text-align: center;">משפיע על</p> <div style="text-align: center;"> </div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 0 auto;">סוג הלחם או לחם או לחמים</div> <p>תשובה חלקית = השלמה נכונה אחת במקום הנכון תשובה שגויה = כל תשובה אחרת, לדוגמה:</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 0 auto;">הלחם</div> <p style="text-align: center;">משפיע על</p> <div style="text-align: center;"> </div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 0 auto;">אכילתם של בני האדם או טעם הלחם</div> </div>	פתוח פרשנות	8
<p>1. תשובה מלאה = "נשבר מטה לחמו" תשובה שגויה = כל תשובה אחרת</p>	פתוח פרשנות	9
<p>2. תשובה מלאה = "בזעת אפיך תאכל לחם" תשובה שגויה = כל תשובה אחרת</p>		
<p>הערה: תתקבל גם העתקה של חלק מהביטוי.</p>		
<p>תשובה מלאה = התשובה הנכונה: (2) איך מייצרים לחם היום? (שורות 15—24) תשובה שגויה = כל תשובה אחרת</p>	ר"ב בחינה והערכה של רכיבים	10
<p>תשובה מלאה = התשובה הנכונה: (1) פרנסה תשובה שגויה = כל תשובה אחרת</p>	ר"ב לשון	11

הנחיות להערכה		סוג הפריט	מספר הפריט
1.	תשובה מלאה = התשובה הנכונה : (3) אולם תשובה שגויה = כל תשובה אחרת	ר"ב לשון	12
2.	תשובה מלאה = התשובה הנכונה : (1) משום כך תשובה שגויה = כל תשובה אחרת		
<p>תשובה מלאה = תשובה שכתובים בה המשפטים בלשון רבים כפי שמפורט להלן:</p> <p>בני האדם הבינו שהם יכולים להשתמש בדגנים למאכל. הם אספו זרעים של הדגנים הגדלים בשדות הבר וזרעו אותם בשדות שלהם.</p> <p>הערות:</p> <ul style="list-style-type: none"> – מילה מודגשת הכתובה בשגיאת כתיב, תיחשב שגויה. – פועל הכתוב בלשון רבים אך אינו מוטה לפי הזמן במשפט המקורי, ייחשב שגוי, לדוגמה "מבינים" במקום "הבינו" (הפועל כתוב בזמן הווה במקום בזמן עבר). – המילה "בשדותיהם" (במקום "בשדות שלהם") תיחשב נכונה. <p>תשובה חלקית</p> <p>= תשובה שיש בה טעות במילה אחת או בשתי מילים (המודגשות או שאינן מודגשות).</p> <p>= תשובה שיש בה טעות בשלוש מילים או בארבע מילים (המודגשות או שאינן מודגשות).</p> <p>תשובה שגויה = כל תשובה אחרת</p>		פתוח לשון	13
1.	תשובה מלאה = הצורה שלה או צורה שלה תשובה שגויה = כל תשובה אחרת	פתוח לשון	14
2.	תשובה מלאה = המזון שלהם או מזון שלהם תשובה שגויה = כל תשובה אחרת		
<p>הערה: כתיבת המילים בשגיאות כתיב תיחשב תשובה שגויה.</p>			
<p>תשובה מלאה = התשובה הנכונה : (2) פירוט תשובה שגויה = כל תשובה אחרת</p>		ר"ב לשון	15